

Nyelvi

Ha tükrök közé mész, egyszerre többet is látsz magadból: ahány tükör, annyi te. Sőt, ha a tükrök egymás felé néznek, még a tükröképeid is megsokszorozódnak, így végül számtalan hasonmásod lesz.

hasonmások

Mi történik, ha szavak kerülnek a világ nyelveinek tükré elé? Hát azok is megsokszorozódnak! A szó-tükröképek – pontosabban tükröszavak – közötti hasonlóságot azonban nem könnyű észrevenni. Csak azok látják meg, akik közelebbről is tanulmányozzák a szavakat, ugyanis nem a kinézetük (hangalakjuk), hanem a tartalmuk hasonmása jön létre egy vagy több másik nyelvben.

Az alábbi példákban az idegen szavak körülbelüli kiejtését szögletes zárójelben találsz. A magyar állatkert és a német *Tiergarten* [tírgárten] első hallásra és ránézésre például két teljesen különböző szónak tűnik, ám ugyanúgy épülnek fel: az állat jelentésű *Tier* [tír] és a kert jelentésű *garten* [gárten] szóból. Ugyanígy a finnben: az *eläintarha* [eläintará] = állatkert az *eläin* [eláin] = állat és a *tarha* [tárá] = kert tagokból áll, miközben az angolban, a franciában vagy az olaszban a *zoo* szót használják ugyanerre, ami a *zoological garden* [zuolodzsiköl gárdn] / *jardin zoologique* [zsarden dzoolózsik] / *giardino zoologico* [dzsiardínó dzoolódzsikó] = zoológiai, azaz állattani (és nem állat-) kert rövidítése. Érdekes, hogy az angol nyelv hatására ma már a németben gyakori a *Tiergarten* mellett a *Zoo* is. Mi történt a *Tiergarten* szóval a magyarban? Lefordították a szóösszetétel két tagját, amelyek akkor már nálunk is léteztek külön-külön, és ezekből új, összetett szót hoztak létre az intézmény jelölésére.

A nyelv néha csak részben fordítja le a külföldi mintát: az egyik felét meghagyja eredetiben, a másik felét pedig kicseréli a magyar megfelelőre. Így született például az ámokfutó a német *Amokläufer*-ből [ámokláufer], amelynek utótagja a futó jelentésű *läufer* [láufer], előtagját viszont fordítás nélkül átvettük a szó egyedisége miatt. Az *amok* a maláj

kultúrában a gonosz szellemtől megszállt emberek dühöngő, őrült viselkedését jelölte. A kifejezést ugyanilyen szerkezettel használják például a török (*amok koşucusu*) [amok kosudzszusu] vagy az észt (*amokijooksja*) [amokijókszja] nyelvben, hasonlóan az angolban (*running amok*) [raning amok] és a franciában (*coureur amok*) [kurör amok], míg az olaszban és a spanyolban egyáltalán nem szerepel az *amok*, és csupán „őrült futó”-ként (*corridore pazzo* [koridóre páddzó] / *corredor loco* [korédor lóko]) utalnak rá.

A tükröfordítás nem csak összetett szavaknál működik. Néha a felhasználható szó ötlete és a szóképzés módszere a hasonmás. A *pincé*-ből lett *pincér* például a német *Keller*-ből [keller] alkotott *Kellner* [kellner] mintájára született meg a magyarban. Nem csupán a véletlen hozta az *anyag* és *anya* szavak hasonlóságát sem: az *anya* továbbképzésének ötletét a latin nyelv adta, amelyben a *materia* [matériá] = anyag szó alapja a *mater* [máter] = anya volt. A latin szó először eredeti hangalakjával került be a magyarba: amíg *anyag* szavunk meg nem született, addig a *matériá*-t használtuk helyette. Továbbképzett alakja a *materiális*, *tükröfordításban anyagi* vagy *anyagias*.

A tükröszavak forrása tehát kettős: részben jövevényiszavak, mert megalkotásuk ötletét és módszerét idegen nyelvből vettük, részben belső keletkezésűek, hiszen a nyelv voltaképpen önmagán belül, már meglévő szavai és/vagy képzői felhasználásával alkotta meg azokat.

PARAPATICS ANDREA